

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ З АТЛЕТИЧНОЇ ГІМНАСТИКИ

Серед численних проблем молоді Української держави охорона здоров'я й підвищення стандартів людської життєдіяльності є найбільш актуальними в глобальному вимірі. За даними ООН, на фоні соціально-політичних та економічних негараздів українці вже зараз живуть у середньому на 10–12 років менше, ніж громадяни країн Євросоюзу, а основні фактори, що спричинюють важкі захворювання, активно “популяризуються” з екранів телевізорів нашими найкращими спортсменами та зірками шоу-бізнесу. Піклуючись про власні прибутки, а не здоров'я молоді, більшість капіталістично зорієнтованих установ штучно нарощують значення викривлених цінностей, фетишизують культуру споживання. На щастя, остання теза не стосується сучасних фізкультурно-спортивних установ, які поступово, хоча й на комерційній основі, стають головними осередками пропаганди здорового способу життя, формують відповідальну споживчу та рухову поведінку, виховують людину, здоровою духом і тілом.

Серед професіоналів, що є апологетами такої пропаганди, останнім часом виділяються в окрему категорію *тренери з атлетичної гімнастики*. Їх домінування на ринку фізкультурно-спортивних послуг пояснюється майже одномільйонною аудиторією “споживачів”, для більшості яких тренер може бути особистісно значущою персоною, що відкриває вікно у світ фізичної культури як загальнолюдської цінності.

Із цих причин в українському суспільстві виникла та поступово зростає потреба у формуванні нового покоління тренерів з атлетичної гімнастики, здатних відродити в тривалій особистісно зорієнтованій взаємодії загальнолюдські стандарти гармонійного всебічного розвитку іншої людини в умовах дозвілля.

У задоволенні потреби в зазначених фахівцях, їхньої відповідної професійної підготовки є низка труднощів нормативно-організаційного, методичного та соціокультурного характеру, як-от: відсутність адекватної новим ринковим потребам нормативно-кваліфікаційної корекції змісту нових професій (зокрема, “тренера з атлетичної гімнастики”); тривале й необґрунтоване ігнорування з боку держави педагогічних можливостей тренерської діяльності у вихованні фізично та психічно здорової нації; порушення балансу освітньо-професійних програм на користь наскрізь зарегламентованих та безособових моделей педагогічного процесу, зміщення цільових пріоритетів фахової підготовки із соціальної цінності особистих якостей фахівця на формальні параметри його кваліфікаційних характеристик тощо.

На необхідність подолання зазначених недоліків опосередковано вказує контент-аналіз останнього Закону України “Про вищу освіту”, цільової комплексної програми “Фізичне виховання – здоров'я нації”, Національної доктрини розвитку фізичної культури та спорту, Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 рр.

У представлених державних документах знайшли свій мотив для наукового дослідження проблеми професійної підготовки фахівців з фізичної культури та спорту Л.М. Головата, О.Ц. Демінський, Н.Ю. Зубанова, С.М. Канішевський, О.В. Тимошенко, О.В. Федик, О.П. Федик, А.В. Цьось, Б.М. Шиян, В.Т. Ялович

та ін. [1–9]. З різних точок зору та наукових траєкторій автори цілком обґрунтовано визнають великі перспективи покращення професіоналізму фахівців сфери фізичного виховання й спорту в її педагогічній складовій. Певні теоретичні та емпіричні результати отримано в ході розробки моделей формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл, викладачів фізичного виховання, окремих груп тренерів дитячого та юнацького спорту.

Втім, звертаємо увагу майже на повну відсутність системних досліджень процесу формування професійно-педагогічної компетентності фахівців спортивно-оздоровчого бізнесу, зокрема, майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики. Кардинальна відмінність умов їхнього професійного буття, детермінована незвичним для педагогічної взаємодії статусом замовників послуги, зумовлює необхідність наукового пошуку належного психолого-педагогічного інструментарію щодо вирішення суперечності між зростанням потреби у тренерах з атлетичної гімнастики, здатних швидко, безконфліктно та продуктивно відродити й реалізувати соціальний і педагогічний потенціал тренерської професії на ринку фізкультурно-спортивних послуг, та відсутністю адекватних означень меті обґрунтованих педагогічних умов професійної підготовки.

Мета статті – презентація авторських узагальнень щодо проблеми формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики.

У попередніх статтях нами наведено теоретичні узагальнення та практичне розв’язання наукової проблеми формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики, що є необхідною передумовою їхньої підготовки до ефективної професійної діяльності.

На основі аналізу наукової літератури, існуючої практики надання фізкультурно-спортивних послуг доведено, що в умовах наближення України до стандартів капіталістичного устрою суспільства суттєво зростає соціально-ціннісна місія тренерської діяльності й необхідність кваліфікованого забезпечення у фаховій підготовці студентів спеціальності “Олімпійський та професійний спорт” формування нової особистісної якості майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики – професійно-педагогічної компетентності.

Контент-аналіз державних документів, що визначають національну політику у сфері фізичної культури і спорту, літератури з проблем теорії та методики фізичного виховання, професійної освіти студентів спеціальності “Олімпійський та професійний спорт” засвідчив, що нові принципи існування фізкультурно-спортивного бізнесу відкривають великі перспективи для самореалізації тренерів з атлетичної гімнастики, здатних відродити “людинотворчі” функції тренерської діяльності в умовах нестабільності, що зростає. Потреба в ерудованих та самостійно мислячих тренерах-педагогах, яку неможливо задовольнити в традиційному форматі професійної підготовки студентів спеціальності “Олімпійський та професійний спорт”, поступово стає проблемою, що має актуально-перспективний характер.

Науковим підґрунтям окреслення відповідних новому завданню когнітивних, поведінкових, комунікативних, кінестетичних, рефлексивних та інших характеристик фахівців з фізичної культури й спорту стали фундаментальні та прикладні наукові праці Г. Бабушкіна, Л. Волошко, Є. Гогунова, О. Демінського, Н. Зубанової, А. Нужиної, В. Платонова, В. Савченко, А. Тер-Ованесяна, О. Тимошенко, Н. Фазлеєва, С. Хазової, Б. Шияна, А. Щелкової та ін. [1–9]. Грун-

туючись на результатах аналізу зазначених праць, враховуючи результати доступної для вивчення емпіричної практики, виділено та описано нові параметри модельних характеристик тренерів з атлетичної гімнастики, що вкладаються в базові імперативи компетентнісного й особистісно зорієнтованого підходів. Їх найбільш точним та адекватним існуючій теорії результатом стали експлікація й синтез в інтегрованому вигляді порогових характеристик необхідної якості в понятійному конструкті “*професійно-педагогічна компетентність*”.

На підставі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито розмаїття підходів до визначення поняття “професійно-педагогічна компетентність”. У результаті обґрунтовано авторське тлумачення понятійного конструкта “професійно-педагогічна компетентність тренера атлетичної гімнастики”, який розглядається нами як інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що виражається в здатності соціально-ціннісного впливу на психофізичний стан споживачів послуг за рахунок компетенцій у мотиваційній, когнітивній, поведінковій, ціннісно-змістовій та емоційно-вольовій сферах.

Згідно з авторським задумом, критеріями сформованості професійно-педагогічної компетентності в майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики визначено:

- гуманно-ціннісне ставлення до споживачів послуг атлетичної гімнастики та особистісна значущість обраної професії;
- специфічні, об’єктивно необхідні, максимально контекстуальні психологічні та педагогічні знання;
- психолого-педагогічна готовність до реалізації знань, умінь і навичок у професійно-педагогічній взаємодії зі споживачами послуг;
- здатність до емоційно-вольової регуляції професійної поведінки в умовах нестабільності.

Дослідно-експериментальна робота з пошуку та апробації педагогічних умов формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики виконувалася на факультетах фізичного виховання Запорізького національного університету, Донецького національного університету, Луганського національного університету за участю 58 студентів; на базі 32 спортивно-оздоровчих закладів Запоріжжя й Дніпропетровська за участю 80 тренерів з атлетичної гімнастики. Дослідження відбувалося трьома взаємопов’язаними етапами й тривало з 2003 до 2009 р.

Одержані під час констатувального дослідження факти засвідчили загальний незадовільний стан сформованості професійно-педагогічної компетентності в тренерів з атлетичної гімнастики. Зокрема, за результатами експертних оцінок роботодавцями, колегами, споживачами послуг та самооцінки виявлено, що велика кількість тренерів з атлетичної гімнастики має труднощі в професійній діяльності, пов’язані з нестачею засобів педагогічної взаємодії зі споживачами послуг атлетичної гімнастики; невмінням самостійно регулювати свою діяльність у межах виконання соціально-ціннісних завдань. Особистісні характеристики більшості студентів виражені в невмінні чітко формулювати свої думки, виступати перед аудиторією, вступати в дискусії, що свідчить про недостатньо розвинені рефлексивні здібності. На фоні задовільного володіння вузькопрофесійними знаннями, уміннями та навичками студенти демонстрували другорядність саморозвитку професійно-педагогічної компетентності для подальшої професійної кар’єри.

Дані діагностики за складеним комплексом у сукупності з результатами суб'єктивних оцінок підтвердили актуально-перспективний характер цілеспрямованої роботи з реалізації педагогічних умов формування професійно-педагогічної компетентності на етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Реалізація визначених педагогічних умов відбувалася в пролонгованому педагогічному експерименті за авторською моделлю, яка дала змогу на кожному етапі формувального впливу досягати бажаного рівня визначених компетенцій у мотиваційній, когнітивній, поведінковій, ціннісно-змістовій та емоційно-вольовій сферах: від інтерактивних форм діалогової взаємодії з елементами дискусії, що домінували на першому етапі, через високу когнітивну насиченість – на другому, використання імітаційних вправ та елементів тренінгової роботи – на третьому до ділових ігор, навчально-професійних форм взаємодії та реальної виробничої практики – на четвертому.

У процесі формувального експерименту поступово фіксувалися зміни в гуманно-ціннісному ставленні студентів до споживачів послуг атлетичної гімнастики та особистісна значущість обраної ними професії; рівень специфічних, об'єктивно необхідних психологічних і педагогічних знань; міра психолого-педагогічної готовності до реалізації знань, умінь та навичок у професійно-педагогічній взаємодії зі споживачами послуг, здатність до емоційно-вольової регуляції професійної поведінки в нестабільних умовах реальної професійної діяльності.

Так, у процесі порівняння результатів експертного оцінювання на початку та наприкінці експерименту за допомогою критерію знаків виявлено позитивну динаміку у сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів ЕГ за всіма критеріями на рівні значущості $p \leq 0,05$, а у КГ за всіма критеріями, крім “уміння професійно-педагогічної взаємодії в різноманітних ситуаціях” та “здатність емоційно-вольової регуляції професійно зумовлених дій”. Такий результат цілком природний.

Утім, порівняння результатів експертного оцінювання студентів ЕГ та КГ наприкінці формувального експерименту за допомогою критерію Стьюдента виявило достовірні зміни між групами на рівні значущості $p \leq 0,05$ за всіма визначеними критеріями сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів, крім такого, як “знання з теорії та практики атлетичної гімнастики” ($p = 0,307522$), що зумовлено достатньою ефективністю традиційного педагогічного процесу у формуванні цього аспекту професійно-педагогічної компетентності.

Таким чином, встановлені у процесі дослідно-експериментальної роботи факти вказали на те, що студенти експериментальної групи отримали суттєві нестихійні зміни в особистісних характеристиках, які є основою професійно-педагогічної компетентності та підтвердженням правильності авторської гіпотези.

Висновки. Формуванню професійно-педагогічної компетентності тренерів з атлетичної гімнастики сприяло створення таких педагогічних умов:

- запровадження адекватної, науково обґрунтованої моделі формування професійно-педагогічної компетентності, яка містить низку взаємопов'язаних компонентів: соціальний запит, мету, завдання, етапи, домінуючі форми та методи взаємодії між учасниками педагогічного процесу;

- відтворення соціально-ціннісної місії тренерської професії в мотиваційній та ціннісно-змістовій структурах особистості майбутнього тренера через

інтегративний, висококонтекстуальний та інтерактивний характер викладання предметів психолого-педагогічного напрямку;

– спрямування дисциплін професійно-практичного блоку, педагогічної практики, спеціальних тренерських курсів спортивного клубу на забезпечення відповідності специфіки професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера з атлетичної гімнастики особистісним характеристикам фахівця у поведінковій, емоційно-вольовій та когнітивній сферах.

Література

1. Головата Л.М. Формування професійного мовлення у студентів факультету фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л.М. Головата ; Тернопільський ДПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 1997. – 20 с.
2. Демінський О.Ц. Дидактичні засади оптимізації навчально-тренувального процесу в системі підготовки спортсменів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / О.Ц. Демінський ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 36 с.
3. Зубанова Н.Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 / Н.Ю. Зубанова ; Волинський державний ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1998. – 16 с.
4. Методичні вказівки по організації спеціалізованих занять з атлетичної гімнастики для студентів / [С.М. Канішевський (уклад.)] ; Київський держ. технічний ун-т будівництва і архітектури. – К., 1998. – 21 с.
5. Тимошенко О.В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.В. Тимошенко ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2009. – 38 с.
6. Федик О.В. Формування здібностей до тренерської діяльності у майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О.В. Федик ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 188 с.
7. Федик О.П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О.П. Федик ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1999. – 16 с.
8. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Б.М. Шиян ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 50 с.
9. Ялович В.Т. Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В.Т. Ялович. – Луцьк, 1996. – 175 с.

ПОРОХ Д.О.

СТВОРЕННЯ ПОЛКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ УСПІШНОГО ПЕРЕБІГУ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Актуальність проблеми зумовлена тим, що адаптація майбутніх фахівців до умов ВНЗ є одним з важливих кроків на етапі їх професійної підготовки, бо саме в цей момент студент перебуває в складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю. Отже, ця проблема має бути суттєвою і для діяльності освітніх організацій, які теж мають швидко реагувати на соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вносити необхідні зміни в зміст навчання, знаходити нові форми взаємодії, оскільки працюють з молодим поколінням, яке є більш відкритим до всього нового та швидше адаптується до соціальних змін, порівняно з дорослими.

Останнім десятиліттям великого значення набули розробки проблем адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ (Л. Бутенко, А. Ващенко, М. Іванова, А. Корміліцин, О. Орехова, В. Петров, В. Ракачев, Я. Ракачева, А. Сурігін, Н. Титкова, А. Черч, С. Шестопалова та ін.). На жаль, традиційні адаптивні